

„ДА УЛОВИМ ВИДЕНИЕТО“ от КРУМ ГРИГОРОВ

Изд. „Български писател“, 1972, 67 с.

Тази малка по обем книга съдържа значително богатство. Макар да не се изчерпват всички „тайни“ от творческата лаборатория на белетриста, то най-значителните са налице. Колкото и бели петна да са останали от биографията на писателя — най-съществените й моменти са засегнати. Освен това, без да е осъществена „творческа анкета“ с автора, лично той отговаря на многобройни въпроси, свързани с художествената му еволюция. На много места изяснява ролята на творческата измислица, на художествената комбинаторика, на настроението, което допълня подготвеността на творческото съзнание, и т. н. Тези качества на книгата определят и нейното значение.

Също като Ат. Далчев, Ил. Волен, К. Калчев или Мл. Исаев и Крум Григоров споделя опита си на писател и разкрива колко дълъг е пътят, който лично извървява като новелист. Той започва, както се казва, от нищото; в дом без нито една книга. . . Само като си помисли човек от каква „пословична“ беднота, от какво социално „лъно“ прекрива писателят в живота, разбира съвсем ясно характера на неговите тежнения, безрезервно му явява и разбира същността на реалистичната му естетика. Откровеният „разговор“, който авторът води с читателя, преминаващ на места в съкровена изповед, подкупва и поразява с безпощадната прямота, простота и непосредственост.

Мемоаристът никъде не изменя на патетката си, за да се хареса. Напротив — разказва с възмущение, честно, без маниерност, превзетост или литературщина. Тази спонтанност на изложението оставя впечатление, че книгата е написана на един дъх, както често се казва. Особено привлекателни са епизодите, където се разказва за „срещата“ с книгите и с големия свят на художествената литература. . .

Духовната биография на писателя органично се свързва с преживяното и не остават съмнения за правдивостта на възкресената жизнена атмосфера, за откриването на образния свят на Вазов, Елин Пелин, Горки, Шолохов и другите, които се превръщат в истински негови наставници. Особено трогателни са сцените, свързани с първото прочитане на „Под игото“, със закланията на „Греховете“ на старата жена от народа, почувствувала възбуждащата истина в тази знаменита книга. Показателно е и нейното уважение към печатното слово.

Допирът до Вазов и Елин Пелин изостря вниманието и обогатява съзнанието на впе-

чатлителния юноша: „стана ми някак по-светло“ — споделя сега писателят. Класиците го насочват към голямото в народопсихологията и към дързостта на мечтите: „... аз взех да си мечтая напук на цялата нашеска сиромашия, напук на трудния и мизерен живот. Но тогава моите мечти трудно можеха да проникнат иззад планините, които обкръжаваха родното ми село. Затова пък оживяваха образите от приказките, които беше разказвала баба ми, оживяваха героите на Вазов и Елин Пелин, оживяваха и другарите ми от училището, от оварлъка.“

Жизненият материал не се подбира в рамките на разказа, нито на повестта, нито на новелата. Затова начинът, по който се поднася, подсказва особеностите на някакъв жанров хибрид, който позволява да се разказва за преживяното и да се правят много отклонения, да се нарушава хронологията, без авторът да се чувства задължен да следи целостта на характеристиките. Ценното в такова повествование е възкресената лична правда на писателя-комунист, който спомня само нужното, за да утвърди едно творческо терзание, един „опит“, една образна система. . . Освен личната си съдба на творец авторът нахвърля съвсем бегло атмосферата между двете световни войни, когато народът научава за революцията на „болшевиките“, за войните, които „разбунили“ хората, за да се отвърнат от светците и да погледнат на живота по „нов календар“. Тази обществена среда оставя „неизличими следи“ в живота и творчеството на бъдещия белетрист.

„Отлитането“ от родното гнездо, контактите с хората по сватби, кръщенета и събори, учителствуването по села и махали, както и дружбата му с учители, чиновници и нечистоплътни „кожари“ разширяват кръгозора на писателя, като обогатяват представите му за света. Пребиваването му в столицата, връзките му с прогресивните писатели и издаването на първите му книги го отдалечават от „спомена“, когато се е възторгал от „свободното си същичество“ за премръзналата чучулига. Личният опит, „горчивините от оня див и суров живот“ го правят по-свободен. Към опита се прибавя и новопрочетеното от световната литература. Това става и по-самокритичен. Това му вътрешно неудовлетворение го заставя да търси по-настойчив означимото, да долавя „видението“, да отразява многообразието и динамиката на живота. . .

Преживяното му позволява да се и самонаблюдава, да открива у себе си личните вкусове и предпочитания, да разграничава случайните импулси от традиционните привички в творческия процес, да се заглежда и в опита на други художници. Тъкмо вътрешната свобода го окриля и в порива му към по-значителни художествени изяви. Сме-

нят се и мечтите; сменят се и мащабите. . . Непроменено остава само миналото, горестите, болките, останали в съзнанието и паметта като забити гвоздеи. . . Да заличи завкаската на преживяното би означавало да заличи себе си, цялата си младост.

Постепенно се заражда амбицията и за по-широки платна, за по-плътно изображение борбите в родния край, и то с такава простота и непринуденост, с каквито опитните зидари съграждат мостове, олтари и камбанарии, както и неизвестните тъкачки вплитат в тъканта поезията на родните багри.

Жизненият и творчески опит на Крум Григоров не е от най-богатите, но е достатъчно свеж, за да подхранва будно едно творческо съзнание. В него изкристализирват народни страдания при суши, градушки или наводнения: „Какви писъци съм чувал в такива дни! — си спомня писателят. — Чак от Присойската махала се разнасяха вевяци, които пробуждаха сърцето ти. Нещо повече от свиден човек сякаш бе си отишъл от тоя свят. Цяла седмица след такава сприя хората бяха мълчаливи, приведени, смазани.“

Заел партийни позиции в гражданския си и творчески живот, Крум Григоров ги отстоява навсякъде. Интерес представляват неговите общувания с такива изтъкнати

писатели, общественици и художници като Ст. Стойменов, Ем. Попдимитров, Л. Стоянов, Вл. Димитров-Майстора, А. Тодоров, Т. Павлов, Вапцаров, В. Марковски, Ив. Руж, Челкаш, Вежинов, Гуляшки, Мартинов, Манов, Г. Караславов, О. Василев, Г. Белев, П. Зарев и мн. др. Всеки един от тях по различен начин дава своите тласъци за творческото съзряване на автора на „Моето детство“.

Последните страници на книгата са посветени на въпроси по психология на литературното творчество, които имат значение за литературната история и теория, макар че споделеното не е разгърнато цялостно и системно.

Каквито и непълноти да срещаме в книгата „Да уловим видението“ на Крум Григоров, тя е единствен пряк извор на ценни данни за живота и творчеството на писателя, споделени лично от него. В нея могат да се открият първоначалните тласъци за редица произведения, причините за неосъществени замисли, историята на редица епизоди, прототиповете на много образи и още много сведения и факти, определящи творческия портрет на известния наш белетрист. От подобни книги съвременното ни литературознание винаги ще има нужда.

Христо Йорданов